

Distinktionen mellan analytiska och syntetiska sanningar spelade en viktig roll för Kant och ungefär samma distinktion förekom också tidigare, t.ex. hos Leibniz och Hume. Den har senare ifrågasatts och diskuterats av många filosofer, särskilt sedan W. V. Quine publicerade sin klassiska artikel ”Two Dogmas of Empiricism”.¹ Men någon vidare enighet har inte uppnåtts. Somliga har blivit övertygade av Quines argument – eller åtminstone av vissa av hans argument – men andra tycks mena att de är dåliga och att Quines skepsis mot idén om analytiska satser i större eller mindre grad är obefogad.

Analytiska satser antas ofta vara detsamma som ”begreppsliga sanningar”, dvs. språkliga satser som på något sätt är, eller kan inses vara, sanna i kraft enbart av sin betydelse (inklusive betydelsen av de ord de innehåller).² Satser som är falska i kraft av sin betydelse kan eventuellt också kallas analytiska, men i så fall hellre ”analytiskt falska”; vanligen betyder dock ”analytisk” detsamma som ”analytiskt sann”. Sanna och falska satser som varken är analytiskt sanna eller analytiskt falska kallas ”syntetiska”.

Teorier, hypoteser och observationsatser inom empiriska vetenskaper antas i allmänhet vara syntetiska, även om vissa grundläggande principer eventuellt kan vara analytiska. Men många anser att de språkliga satser som förekommer inom matematik, logik och filosofi (ofta) är analytiska. Det kan man dock inte vara säker på, bland annat därför att det fortfarande råder en hel del oklarhet och oenighet om vad en analytisk sats är för något.

Språkvetenskap eller lingvistik brukar antagligen uppfattas som en

¹Quines artikel framfördes som föredrag i december 1950 – vid ett möte med American Philosophical Association i Toronto – och publicerades först 1951. Detta är kanske den mest uppmärksammade artikeln i analytisk filosofi efter andra världskriget. Här håller jag mig till en något reviderad version som kom 1953. Ytterligare en version kom 1961.

²Quine opererar med flera olika betydelser av ”analytisk”, men i inledningen till ”Two Dogmas” säger han att analytiska sanningar är de som är ”grounded in meanings independently of matters of fact” (1953a, s. 20).

empirisk vetenskap, som handlar om faktiskt förekommande språk och språkligt beteende, och de satser och teorier som förekommer i språkvetenskap är därför antagligen till stor del syntetiska. Men hur är det med satser av typen ”Satsen s är analytisk”, där s är en faktiskt förekommande sats? Är sådana satser analytiska eller syntetiska?

Det mest närliggande är väl att säga att de är syntetiska. Att en språklig sats s har en viss betydelse eller mening är väl något som är sant eller falskt beroende på hur språket faktiskt används. Det är alltså sant eller falskt beroende på hur verkligheten är beskaffad. Huruvida satsen s är analytisk är då också beroende av hur verkligheten är beskaffad. Satsen ”Satsen s är analytisk” kan alltså inte vara sann ”enbart i kraft av sin betydelse”.

Men å andra sidan kunde man kanske säga att om s är analytisk, så är den ju sann enbart i kraft av sin betydelse – och med tanke på vad ”analytisk” betyder så måste väl i så fall satsen ”Satsen s är analytisk” som helhet också vara sann enbart i kraft av sin betydelse, och alltså analytisk. Ett vanligt men trivialt exempel på en analytisk sats är ”Ungkarlar är ogifta”.³ Om man vet vad den betyder och dessutom vet vad ”Satsen ... är analytisk” betyder, så kan man väl direkt inse att även satsen ”Satsen ’Ungkarlar är ogifta’ är analytisk” är analytisk?

Hur *avgör* man om en sats i t.ex. svenska språket är analytisk? Är det en fråga för språkvetare eller filosofer? Jag antar att det är filosofer, snarare än språkvetare, som mest intresserat sig för analytiska satser, men kanske är de mindre kompetenta än språkvetare att avgöra vilka satser som är analytiska. Eller också kanske det beror på vilka satser det är fråga om. Språkvetare är kanske bättre på att klassificera satser som ”Alla ungar är ogifta” och ”All konst är skapad av människor”, medan filosofer är bättre på att avgöra om satser som ” $5 + 7 = 12$ ” eller ”Ingenting kan uppstå ur intet” är analytiska. Men hur är det med ”Alla kuber har tolv kanter” och ”Alla människor är dödliga”?⁴

Det är fortfarande mycket som är oklart med analyticitet. Låt oss se lite närmare på vad Quine har att säga om saken.

1. QUINE 1946

Quines mest kända uppsats om analyticitet presenterades alltså 1950. Den föregicks av många och långa diskussioner med filosofer som Rudolf Carnap, Alonzo Church, Nelson Goodman, Morton White och Alfred

³ Detta är en sats som även Quine är beredd att klassificera som analytisk; se t.ex. Quine 1991 (2008), s. 395–97.

⁴ Om det skulle finnas någon varelse som liknar människor i alla avseenden, utom i det att han eller hon inte är dödlig, så skulle vi kanske anse att det trots allt inte är en människa – om ordet ”människa” har sin vanliga mening.

Tarski.⁵ I december 1946 höll Quine också ett föredrag om analyticitet vid universitetet i Pennsylvania. Texten till detta föredrag publicerades aldrig under hans livstid, men den finns nu utgiven i en postum samlingsvolym.⁶

Här utgår Quine från att en analytisk sats är en sann sats, vars sanning följer av ordens betydelser. Detta tolkar han i sin tur som att en sats är analytisk om den är resultatet av att ersätta ett uttryck, i en logiskt sann sats, med ett uttryck som har samma betydelse (samma mening).⁷ Här finns då två problem. För det första, vad är *logisk sanning*? För det andra, vad är *samma betydelse* (dvs. synonymi)?

När det gäller logisk sanning finns huvudsakligen två möjligheter. Antingen innefattar det enbart satslogik och predikatlogik, eller också dessutom mängdlära. Quine själv vill av vissa skäl låta logiken omfatta endast sats- och predikatlogik. Men han noterar att detta kan innebära att matematiken inte blir analytisk, vilket många anser eller hoppas att den är.⁸

Som en första approximation tänker sig sedan Quine att *synonymi* kan förklaras på följande sätt: ”två uttryck har samma betydelse för [personen] x vid [tidpunkten] t om substitution av det ena för det andra, i varje sats som godtas av x vid t , ger en sats som godtas av x vid t ”.⁹

Här kan man notera att Quine tänker sig att betydelsen hos ett uttryck kan variera från person till person och från tidpunkt till tidpunkt. Det verkar rimligt – folk tolkar ibland satser olika – men då kan en sats också vara analytisk för en person men inte för en annan, och vid en tidpunkt men inte vid en annan. Även detta verkar rimligt, men det brukar näs-

⁵Se Quine 1991, s. 391–93.

⁶Quine 1946 (2008).

⁷Quine formulerar det så här: ”A statement is analytic if it can be got by putting one expression for another with the same meaning in a (logical principle, or) statement which is logically true” (1946, s. 25). Samma mening, synonymi, avser här och i fortsättningen *kognitiv* synonymi; stilistiska skillnader spelar ingen roll. Se även Quine 1981, s. 48–51.

⁸De logiska positiviserna ansåg t.ex. att matematiska satser är analytiska. Quines skäl för att låta logiken omfatta endast sats- och predikatlogik behöver vi inte här gå in på.

⁹Min översättning av ”two expressions have the same meaning for x at t if substitution of the one for the other, in any statement believed by x at t , yields a statement believed by x at t ” (Quine 1946, s. 34). – Man kan notera att detta förslag endast anger ett *tillräckligt* villkor för synonymi (för x vid t). Men det är kanske rimligt, ty två uttryck kan eventuellt vara synonyma utan att uppfylla detta villkor. Ordet ”bror” är t.ex. kanske synonymt med ”manligt syskon”, men om vi byter ut ”bror” mot ”manligt syskon” i ”Han är min bror” får vi en sats som inte ens är grammatiskt välformad, nämligen ”Han är min manligt syskon”. Se även nedan.

tan aldrig uppmärksammas. Och kanske vet vi alldeles för lite om vad betydelse och synonymi är för att vi ska kunna ha någon klar uppfattning om detta.

Quine har flera invändningar mot sitt eget approximativa förslag.

(1) Han menar bland annat att det att en person ”godtar” (eng. ”believes”) en sats vid en tidpunkt ska förstås som en *disposition* att bete sig på ett visst sätt – men han anser att Carnaps problem med att analysera dispositioner ännu inte är löst. Denna invändning är nog inte så drabbande; numera har man kommit längre med analysen av dispositioner och Quine själv har i senare skrifter varit fullt villig att hänvisa till sådana.¹⁰

(2) Ett annat problem är homonymer. Ordet ”sund” kan t.ex. ibland betyda detsamma som ”ett relativt smalt vattenområde mellan två landområden” och ibland detsamma som ”frisk”. Vi kan inte utgå från att detta är två olika ord, menar Quine, ty de skiljer sig bara i betydelse och betydelselighet är ju just det vi ska definiera. Ett och samma ord blir därför synonymt med två olika uttryck, som inte sinsemellan är synonyma. Quine anser att detta är en mycket allvarlig komplikation.¹¹

Men är det så allvarligt? Den föreslagna definitionen av synonymi tycks kunna fungera i många fall och den ger ju faktiskt bara ett *tillräckligt* villkor för synonymi. Att det finns andra fall av synonymi, t.ex. de som inbegriper homonymer, gör att definitionen inte är heltäckande, men det är kanske inte så viktigt i detta sammanhang. För övrigt antyder Quine själv i en senare uppsats att problemet med homonymi och flertydighet kan bemästras om man fokuserar på synonymi mellan längre uttryck, dvs. hela satser eller sekvenser av satser.¹²

(3) Ytterligare en invändning, som framförs av Quine, är att två uttryck kan *visas* ha samma betydelse trots att detta inte är *uppenbart* – och då kanske de inte uppfyller kriteriet på synonymi. Hans exempel är (en variant av) ”4” och ”262144”. Men har dessa två uttryck verkligen samma betydelse? De betecknar samma tal, men att två uttryck betecknar detsamma medför inte att de också har samma betydelse eller samma mening; detta är något som Quine själv brukar betona.¹³ Exempelvis menar han att ”9” och ”antalet planeter” betecknar samma tal, men har olika mening.¹⁴ Själv är jag beredd att gå med på detta – även om jag inte

¹⁰Se t.ex. Quine 1995, s. 21 och 76.

¹¹Quine 1946, s. 34. Den nämns, i förbigående, även i Quine 1953a, s. 32.

¹²Se Quine 1953b, s. 58.

¹³T.ex. i Quine 1953a, s. 21. Där säger han: ”Confusion of meaning with extension, in the case of general terms, is less common than confusion of meaning with naming in the case of singular terms”.

¹⁴Numera betecknar de inte ens samma tal, eftersom man nu har infört en definition av ”planet” som medför att det endast finns *åtta* planeter (kring solen).

riktigt vet vad mening/betydelse är för något – men varför kan man då inte också säga att uttrycken "4"⁹ och "262144"⁹ har olika mening?

Någon skulle kanske vilja säga att det är *nödvändigt* att "4"⁹ och "262144"⁹ betecknar samma tal, medan det *inte* är nödvändigt att "9"⁹ och "antalet planeter"⁹ betecknar samma tal. Men det stämmer knappast. Det är väl inte nödvändigt att "4"⁹ och "262144"⁹ betecknar samma tal; det hänger ju på vilka tecken vi råkar använda för att beteckna tal. Däremot är det förstås nödvändigt att det tal vi nu faktiskt betecknar med uttrycken "4"⁹ och "262144"⁹ är identiskt med sig självt. Men varför skulle detta medföra att de två uttrycken har samma mening?

Kort sagt: jag tycker inte att Quine 1946 egentligen har anfört några riktigt avgörande invändningar mot sitt eget approximativa förslag till definition av synonymi. Kanske var det därför han själv aldrig publicerade detta föredrag.

Men i föredraget har han också ett annat förslag till vad analyticitet är, ett förslag som inte bygger på någon synonymirelation. Om man inte kan definiera analyticitet i termer av synonymi, så kan man kanske göra tvärtom: definiera synonymi i termer av analyticitet.¹⁵ Men vad är i så fall kriteriet på analyticitet? Quine föreslår här att det har att göra med graden av vår motvilja mot att förkasta en sats som falsk, när vi ställs inför motstridande evidens. Och han menar att detta antyder att analyticitet – och därmed synonymi – blir en fråga om grader.¹⁶

Att analyticitet har att göra med vår ovillighet att förkasta en sats kan vara rimligt. När våra uppfattningar inte hänger ihop eller är motsägelsefulla, så att något måste revideras, har vi normalt flera alternativ att välja mellan.¹⁷ Men vilka är egentligen "vi" här? Kanske tänker sig Quine ett "socialt" kriterium, så att medlemmarna av en språkgemenskap – eller kanske en elit inom den – på något sätt ska komma överens om om *hur* analytiska olika satser ska vara. Alternativt kunde man tänka sig att graden av ovilja kan variera från person till person, och från tidpunkt till tidpunkt, så att analyticitet i denna mening bör relativiseras till person och tidpunkt (analogt med Quines approximativa definition av synonymi). En sats kunde eventuellt sedan sägas vara analytisk, utan relativisering, om den är analytisk för alla eller de flesta personer inom en språkgemenskap vid alla eller de flesta tidpunkter.

Quines förslag behöver, såvitt jag kan se, inte heller leda till att analyti-

¹⁵Se Quine 1946, s. 35: "two expressions are the same in meaning if, if you put the one for another in a statement *s* to form a statement *s'*, the conditional 'If *s*, then *s'*' is analytic."

¹⁶Jfr Quine 1946, s. 35. Att synonymi är något som bör antas förekomma i olika grader säger Quine också i Quine 1953b, s. 63.

¹⁷Se även Quine 1953a, s. 42–43.

citet blir en fråga om grader. Alternativt kunde man väl säga att analytiska satser är de som vi i *maximal grad* – eller i en grad över en viss nivå, som vi då måste komma överens om – är ovilliga att förkasta eller revidera.

En fördel med Quines förslag att gå direkt på analyticitet, utan att först definiera synonymi, är för övrigt att vissa satser kan tyckas vara sanna i kraft av sin betydelse, trots att de inte kan omvandlas till logiska sanningar genom att uttryck ersätts av synonymer. Ett exempel kunde vara ”Om Anna är äldre än Bo och Bo är äldre än Cecilia, så är Anna äldre än Cecilia”. Men Quine lägger ingen större vikt vid detta förslag, han nämner det mest i förbigående.

2. QUINE 1950

Quines argument 1946 mot analyticitet – eller mot distinktionen mellan analytiska och syntetiska satser – var såvitt jag kan se inte särskilt övertygande. Blev de bättre i den berömda ”Two Dogmas of Empiricism”?¹⁸

Här diskuterar han en definition av synonymi som i vissa avseenden liknar det approximativa kriteriet från 1946, nämligen att ”synonymi mellan två språkliga uttryck består i att de är utbytbara i alla kontexter utan att sanningsvärdet förändras; utbytbarhet, med Leibniz uttryck, *salva veritate*”.¹⁹

I ett extensionellt språk – ett predikatlogiskt språk med individvariabler, predikat, kvantifikation och sanningsfunktioner – räcker inte detta för synonymi; i ett extensionellt språk är nämligen uttryck utbytbara *salva veritate* om de har samma extension. De behöver inte dessutom ha samma intension (mening). I ett intensionellt språk som även innehåller modala begrepp som ”nödvändigt” räcker däremot kriteriet för synonymi. Men begreppet nödvändighet är i lika hög grad i behov av förklaring som begreppet analyticitet.²⁰ Begreppen analyticitet, synonymi, mening och nödvändighet hänger intimt ihop; kan vi förklara analyticitet eller nödvändighet, så kan vi också förklara betydelse/mening och synonymi.

¹⁸Timothy Williamson anser för sin del att ”Quine’s arguments are generally found much less compelling than they once appeared” (Williamson 2007, s. 50). Men det är tveksamt om Williamson verkligen har förstått Quines argument.

¹⁹Quine 1953a, s. 27; min översättning av: ”the synonymy of two linguistic forms consists simply in their interchangeability in all contexts without change of truth value; interchangeability, in Leibniz’s phrase, *salva veritate*”.

²⁰Quine 1953a, s. 31: ”if a language contains an intensional adverb ‘necessarily’ in the sense lately noted, or other particles to the same effect, then interchangeability *salva veritate* in such a language does afford a sufficient condition of cognitive synonymy; but such a language is intelligible only if the notion of analyticity is already clearly understood in advance”.

Men är detta ett bra argument mot analyticitet? Varför kan man t.ex. inte helt enkelt acceptera begreppet nödvändighet? Vi kan då säga att satsen "Alla ungarlar är ogifta" är analytisk om det är nödvändigt att alla ungarlar är ogifta. Och mer generellt: en sats *s* är analytisk om, och endast om, det är nödvändigt att *s* är sann.

Alternativt kunde man ta fasta på ett annat förslag i "Two Dogmas", nämligen att "en sats helt enkelt är analytisk när den är synonym med en logiskt sann sats".²¹ Varför räcker inte det? Varför är begreppet synonymi så problematiskt?

Det är inte helt lätt att se, i "Two Dogmas", varför Quine inte accepterar intensionella begrepp som mening, synonymi, nödvändighet och analyticitet. 1991 säger han: "Jag tror inte att jag någonsin verkligen har förstått något som jag inte kan uttrycka i extensionellt språk."²² Men varför det?

Man kan hålla med om att det ibland är svårt att veta vad man talar om i ett intensionellt språk. Men det kan också vara svårt att veta vad som sägs i ett extensionellt språk; där hänger det ju på om man förstår de predikat som används. Och det tvåställiga predikatet "är synonym med" och det enställiga predikatet "är analytisk" kan förekomma i ett språk som är extensionellt.

I själva verket kan man nog säga att det avgörande för Quine är att sådana predikat som "mening", "synonymi" och "analytisk" inte har någon klar *empirisk* innebörd; det finns inget objektivt kriterium i termer av intersubjektivt observerbara förhållanden, som kan användas för att avgöra om uttryck är synonyma eller om satser är analytiska respektive syntetiska. På ett ställe säger han: "En ordboksförfattare är en empirisk vetenskapsman, vars uppgift är att redogöra för redan föreliggande fakta; och om han förklarar 'ungkarl' som 'ogift man' så är det för att han tror att det råder en relation av synonymi mellan dessa uttryck, implicit i allmänt eller föredraget språkbruk som existerar redan innan hans eget arbete. Begreppet synonymi som förutsatts här kräver fortfarande en förklaring, rimligen i termer som refererar till språkligt beteende."²³ Och lite senare påpekar han att "någon skiljelinje mellan analytiska och syn-

²¹Min översättning av: "a statement may be described as analytic simply when it is synonymous with a logically true statement" (Quine 1953a, s. 38).

²²Min översättning av: "I doubt that I have ever fully understood anything that I could not explain in extensional language" (s. 500).

²³Min översättning av: "The lexicographer is an empirical scientist, whose business is the recording of antecedent facts; and if he glosses 'bachelor' as 'unmarried man' it is because of his belief that there is a relation of synonymy between these forms, implicit in general or preferred usage prior to his own work. The notion of synonymy presupposed here has still to be clarified, presumably in terms relating to linguistic behavior" (Quine 1953a, s. 24).

retiska satser har helt enkelt inte dragits. Att det finns en sådan distinktion är en oempiristisk dogm bland empirister, en metafysisk trossats".²⁴

I boken *Word and Object* 1960 betonas samma sak. Quine säger där att flera av hans kritiker har tyckt att han har alldeles för höga krav på klarhet när det gäller att karakterisera analyticitet och synonymi, men han menar att allt han kräver är en grov karakteristik i termer av dispositioner till verbalt beteende.²⁵ Boken inleds också med några meningar – de tre första i förordet – som ger en rätt övertygande bakgrund till detta krav: "Språk är en social konst. När vi lär oss det är vi tvungna att förlita oss uteslutande på intersubjektivt tillgängliga tecken på vad man ska säga och när. Därför finns det ingen grund för att jämföra språkliga betydelser, utom i termer av människors dispositioner att öppet reagera på socialt observerbara stimuleringar."²⁶

Alla fakta om språkliga uttrycks betydelser och synonymiförhållanden måste alltså vara förankrade i människors språkliga beteenden i sociala sammanhang. Någon "mening" utöver detta finns inte och kan inte finnas, eftersom språklig mening är något som skapas genom språkanvändning.

3. EMPIRISKA KRITERIER

Men är det då verkligen omöjligt att formulera empiriska kriterier för synonymi och analyticitet? Har Quine övertygande visat det?

Här måste man först skilja mellan olika slags satser. Quine skiljer mellan *tillfällessatser* ("occasion sentences") och *stående satser* ("standing sentences"). De förra har sanningsvärden som kan variera från ett tillfälle till ett annat (t.ex. "Det regnar" och "Han är glad idag"), de senare har samma sanningsvärde under längre tid (t.ex. "Quine var glad en eftermiddag på hösten 1993", " $5 + 7 = 12$ " och "Alla människor är dödliga").

Quine anser att man kan definiera synonymi för tillfällessatser på

²⁴Min översättning av: "a boundary between analytic and synthetic statement simply has not been drawn. That there is such a distinction to be drawn at all is an unempirical dogma of empiricists, a metaphysical article of faith" (Quine 1953a, s. 37).

²⁵"I ask no more, after all, than a rough characterization in terms of dispositions to verbal behavior" (Quine 1960, s. 207). Och i "Two Dogmas in Retrospect" säger Quine: "Repudiation of the first dogma, analyticity, is insistence on empirical criteria for semantic concepts" (Quine 1991, s. 397).

²⁶Min översättning av: "Language is a social art. In acquiring it we have to depend entirely on intersubjectively available cues as to what to say and when. Hence there is no justification for collating linguistic meanings, unless in terms of men's dispositions to respond overtly to socially observable stimulations" (Quine 1960, s. ix).

följande sätt: ”Att två tillfällessatser har samma betydelse för en given talare vid ett givet stadium i hans utveckling består i att han då har en disposition [...] att ge samma bedömning (bejaka, förneka, avstå) av de båda satserna vid varje tillfälle.”²⁷

För stående satser, och det Quine kallar *eviga* satser – dvs. sådana som alltid har samma sanningsvärde – blir det svårare. Men en bra bit kan man komma genom att ta fasta på uttryck som är synonyma (dvs. utbytbara) i tillfällessatser; sådana uttryck kan antas vara synonyma även i stående och eviga satser.

Men såvitt jag förstår kan man på detta sätt endast hitta kriterier på synonymi och analyticitet *relativt till personer och tidpunkter*. Det ger ingen grund för att tala om synonymi och analyticitet i absolut mening, utom i de fall där det (nästan) inte blir några skillnader mellan olika personer och tidpunkter. Och sådana fall är nog förhållandevis sällsynta. Dock är det klassiska exemplet ”Alla ungarlar är ogifta” kanske analytisk för nästan alla, nästan alltid.²⁸

Detsamma gäller, som jag redan har sagt, om vi tar fasta på Quines förslag från 1946 att analytiska satser är de som man i maximal grad är ovillig att förkasta eller revidera. Även sådan analyticitet kan rimligen variera från person till person och från tidpunkt till tidpunkt. Men däremot kan den väl, åtminstone i princip, klara Quines krav på empirisk avgörbarhet. Frågan blir ju vilka dispositioner att revidera vissa andra dispositioner en person har vid en given tidpunkt.

Quines har ett annat förslag från 1974, som han också tar upp 1991; en sats s är analytisk för en person x (för vilken s ingår i modersmålet) om x fick lära sig att s är sann som ett led i att x lärde sig vissa ord som ingår i satsen.²⁹ Även här är det alltså fråga om ett relativiserat begrepp, även om det kanske finns vissa satser som är analytiska i denna mening för de allra flesta. I alla händelser verkar empirikravet i princip kunna uppfyllas även här.

Men även om vi kan hitta stående satser som är analytiska eller synonyma i *absolut* mening, dvs. för varje person vid varje tidpunkt, så är det inte säkert att de *intersubjektivt* har ”samma” betydelse för alla personer vid någon tidpunkt. Och det är svårt att se att man skulle kunna ange något empiriskt kriterium på sådan intersubjektivtydelselikheter. Quine för sin del tror förstås inte på något sådant – utom i fråga om observationssatser, där han anser att intersubjektiv synonymi inte är något problem. Mer ge-

²⁷Quine 1995, s. 76, min översättning. Se även Quine 1981, s. 49–51.

²⁸Men själv har jag ifrågasatt att det skulle råda synonymi mellan ”ungkarl” och ”ogift man” och att ”Alla ungarlar är ogifta” är analytisk (se *Filosofisk tidskrift* 2005 nr 1 och 2005 nr 4).

²⁹Jfr Quine 1991, s. 395–96 och 1993, s. 64.

nerellt kommer man här in på hans tes om översättningens obestämdhet.³⁰

Somliga filosofer anser att ord och satser har en absolut betydelse i ett språk och att betydelser alltså inte är något som varierar från en person till en annan.³¹ Ordboksförfattare beskriver ju också ords betydelser, utan att relativisera till person och tid, och de får väl antas ha empirisk evidens för sina beskrivningar. Man kunde tycka att hypoteser om absolut synonymi då måste kunna baseras på sådan evidens. Men påståenden om synonymi förekommer inte särskilt ofta i ordböcker. Snarare beskrivs olika användningar under olika typiska omständigheter, utan att man upprätthåller någon klar skillnad mellan information om ord och information om det orden refererar till.³²

Sanningen är nog att det är filosofer, snarare än språkvetare, som har intresserat sig för synonymi. Och den synonymi det då är fråga om är inte någon *fullständig* betydelselikheter i alla avseenden, så att även t.ex. emotiva och stilistiska nyanser är precis desamma. Filosofer intresserar sig nästan uteslutande för det som brukar kallas *kognitiv* synonymi, dvs. betydelselikheter i de avseenden som spelar roll för satsers sanningsvärden.³³

Den norske filosofen Arne Næss har föreslagit ett kriterium för kognitiv likvärdhet (synonymi) mellan satser som säger att två satser är kognitivt likvärda för en person i en situation om personen *inte kan tänka sig* möjligheten av att godta det som den ena satsen uttrycker för honom i situationen och samtidigt förkasta det som den andra satsen uttrycker för honom i situationen.³⁴ Analogt kunde man föreslå att en sats *s* är analytisk för *x* vid

³⁰Jfr t.ex. Quine 1995, s. 81–82.

³¹Timothy Williamson säger t.ex. att ”each individual uses words as words of a public language; their meanings are constitutively determined not individually but socially, through the spectrum of linguistic activity across the community as a whole. The social determination of meaning requires nothing like an exact match in use between different individuals; it requires only enough connection in use between them to form a social practice” (s. 98).

³²Jfr Quine 1995, s. 83. Quine säger också följande: ”Though the word ‘meaning’ is ubiquitous in lexicography, no capital is made of a relation of sameness of meaning” (ibid.).

³³Jfr Quine: ”we are not concerned here with synonymy in the sense of complete identity in psychological associations or poetic quality; indeed no two expressions are synonymous in such a sense. We are concerned only with what may be called *cognitive synonymy*” (1953a, s. 28).

³⁴Jfr Næss 1981, s. 10–13. Næss betonar att detta endast gäller satser som ”kan tänkas vara godtagbara under vissa sakförhållanden och icke godtagbara under andra sakförhållanden”. Quine hänvisar i en fotnot till Næss och hans ”experimentation on analyticity intuitions”, se Quine 1960, s. 67. Næss bok har på svenska titeln ”Empirisk semantik”, vilket antyder att han åtminstone delvis är ute efter just det som Quine efterlyser.

t om, och endast om, x inte kan tänka sig möjligheten av att förkasta det som s uttrycker för x vid t .

Man kan ”undersöka empiriskt” om en sats är analytisk för en person vid en tidpunkt i denna mening; det är ju bara att fråga personen, eventuellt i samband med att man ger en utförlig instruktion om hur frågan ska uppfattas. Men personens uppfattnings- och föreställningsförmåga bör rimligen inte spela någon roll, det avgörande ska väl vara om det *finns* några möjliga omständigheter, en ”möjlig värld”, i vilken satsen, som den tolkas av x vid t , skulle vara falsk. Om det inte finns någon sådan värld, dvs. om satsen, som den tolkas av x vid t , är *nödvändigt* sann, så är den analytisk. Men härmed är vi tillbaka till Quines problem. Hur avgör man empiriskt om satsen, som den tolkas av x vid t , är nödvändigt sann? Att x själv på förfrågan *säger* att den är det – eller att den inte är det – kan inte gärna vara avgörande.

4. TILLBAKA TILL 1946

När det gällde tillfällighetssatser tänkte sig ju Quine att en person x vid t kan ha en disposition att bejaka satsen ”vid varje tillfälle”. Kunde man inte på liknande sätt säga att en sats är analytisk för x vid t om, och endast om, x vid t har en disposition att bejaka satsen under alla möjliga förhållanden? I själva verket är man väl då tillbaka till Quines förslag från 1946 att analytiska satser är de som ”vi” – eller, som här, en person vid en tidpunkt – i maximal grad är ovilliga att förkasta eller revidera.³⁵ Varför inte hålla fast vid detta? I princip kan man väl undersöka empiriskt om en sats är analytisk i denna mening; det är ju en fråga om att undersöka våra dispositioner till språkligt beteende.³⁶

Någon skulle kanske vilja invända att analytiska satser ju ska vara sanna i kraft av sin *betydelse* och satsers betydelse tycks inte direkt spela någon roll i Quines förslag 1946. Men det är ingen bra invändning. Satsers betydelse bestäms enligt Quine av våra dispositioner till språkligt beteende och det är ju också sådana dispositioner som bestämmer analyticitet enligt förslaget från 1946. De olika partiella förklaringar av analyticitet som Quine har föreslagit i olika skrifter passar också bra in som specialfall under förslaget från 1946. Jag menar alltså att lösningen på Quines problem fanns redan då.

³⁵Förslaget har också en viss likhet med Williamsons begrepp ”modal-analytisk”: en sats är analytisk i denna mening om den har en betydelse som är sådan att det är nödvändigt att varje sats med den betydelsen är sann i varje kontext (jfr Williamson 2007, s. 60–63).

³⁶Sådana dispositioner är enligt Quine fysikaliska egenskaper som vi normalt identifierar genom vissa symptom (se Quine 1995, s. 21).

5. ÄR ANALYTICITET INTRESSANT?

Varför har då inte Quine själv hållit fast vid sitt förslag från 1946? Eller: om han har hållit fast vid det, varför har han inte sagt det? Varför nämns det inte i ”Two dogmas” och senare skrifter? Kanske beror det på att analyticitet i denna mening – låt oss kalla det ”Q-analyticitet” – inte är av något större filosofiskt intresse.³⁷

Att en sats är Q-analytisk för oss vid en tidpunkt är fullt förenligt med att den inte är Q-analytisk för oss vid andra tidpunkter. Olika satser kan också vara Q-analytiska för olika personer. En sats kan vara Q-analytisk trots att den inte är sann och trots att vi inte har några goda grunder att tro att den är sann. Detta slags analyticitet tycks alltså varken vara kunskapsteoretiskt eller metafysiskt intressant.

Man kan också notera att en person mycket väl kan vilja förkasta en sats som är, eller hittills har varit, Q-analytisk för de allra flesta, kanske även för personen själv. Detta överensstämmer med Quines tes i ”Two Dogmas” att ”ingen sats är immun mot revision”.³⁸ Det stämmer också bra med Williamsons tes att det inte finns några satser, inte ens s.k. logiska sanningar, som inte kan förnekas av en person, utan att denne missförstår språket.³⁹ Det passar också bra ihop med Williamsons tes att vad som idag framstår som de bästa exemplen på analytiska eller begreppsliga sanningar kan i morgon ifrågasättas, på begripliga grunder, av någon uppfinningsrik tänkare.⁴⁰

Men Williamson tror – antagligen i motsats till Quine – att vi i stor utsträckning har samma intuitioner om vilka satser som är, respektive inte är, analytiska.⁴¹ Det stämmer nog inte, utom möjligen för mycket triviala exempel. Mer intressanta satser som t.ex. ”Alla människor är dödliga”, ”All konst är skapad av människor”, ”Man kan inte låtsas vara vaken”, ”Det finns oändligt många primtal”, ”Jag tänker, alltså existerar

³⁷I den sista bok han publicerade säger Quine ingenting alls om analyticitet – utom för en väldigt speciell sorts satser, s.k. observations-kategorialer; se Quine 1995, s. 45.

³⁸Quine 1953a, s. 43: ”no statement is immune to revision”. Se även 1991, s. 396–97.

³⁹Williamson definierar här ett begrepp analyticitet – som han kallar ”epistemologiskt” – så här: ”a sentence *s* is analytic just in case, necessarily, whoever understands *s* assentes to *s*” (2007, s. 73–74). Han menar att inga satser är analytiska i denna mening. Han argumenterar för följande tes: ”No given argument or statement is immune from rejection by a linguistically competent speaker” (ibid., s. 97).

⁴⁰”What strike us today as the best candidates for analytic or conceptual truth some innovative thinker may call into question tomorrow for intelligible reasons” (Williamson 2007, s. 126).

⁴¹Jfr Williamson 2007, s. 52.

jag”, ”Ingenting är orsak till sig självt”, ”Kunskap är sann och välgrundad tro”, ”Elefanter är större än myror”, ”Personer kan tänka”, ”Allt som har utsträckning har också färg”, ”Gud är allsmäktig”, ”Bergsbestigare är modiga”, ”Allt som är nödvändigt är möjligt”, ”Rationella aktörer maximerar förväntat värde”, ”Kuber har tolv kanter”, ”Bildning kräver naturvetenskapliga kunskaper” och ”Äktenskap är en relation mellan man och kvinna” är antagligen analytiska för somliga personer (vid vissa tidpunkter), men inte för andra.

Hur som helst har nog Quine hela tiden haft rätt i att det inte finns någon filosofiskt intressant form av allmän analyticitet eller ”begreppslik sanning”.

LITTERATUR

- Næss, Arne. 1981. *Empirisk semantik*. Solna: Esselte studium.
- Quine, W. V. 1946. ”On the Notion of an Analytic Statement”. I W. V. Quine. *Confessions of a Confirmed Extensionalist and Other Essays*, utg. av D. Føllesdal och D. B. Quine, s. 24–35. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2008.
- . 1953a. ”Two Dogmas of Empiricism”. I *From A Logical Point of View*, s. 20–46. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. Sv. övers. ”Två av empirismens dogmer”. I *Filosofin genom tiderna: 1900-talet; Före 1950*, andra upplagan, utg. av K. Marc-Wogau, S. Carlshamre och M. Gustafsson, s. 481–501. Stockholm: Thales, 2010.
- . 1953b. ”The Problem of Meaning in Linguistics”. I *From A Logical Point of View*, s. 47–64. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- . 1960. *Word and Object*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- . 1981. ”Use and Its Place in Meaning”. I *Theories and Things*, s. 43–54. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- . 1991. Two Dogmas in Retrospect, omtryckt i W. V. Quine. *Confessions of a Confirmed Extensionalist and Other Essays*, utg. av D. Føllesdal och D. B. Quine, s. 390–400. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2008.
- . 1993. *Strävan efter sanning*. Nora: Nya Doxa.
- . 1995. *From Stimulus to Science*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Williamson, Timothy. 2007. *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.